

KGORO YA THUTO YA GAUTENG
DITLHAHLOBO TŠA MAREMATLOU

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

SEPEDI LELEME LA GAE
MAEMO A A PHAGAMEGO
(Lephephe la pele)

NAKO: Diiri tše 2½

Meputso: 100

DITAELO:

- Tlhahlobo ye e na le dikarolo tše THARO e lego A, B le C.
- Hlokomela seo o swanetšego go se dira karolong ye nngwe le ye nngwe.
- Itswalanye le dipotšišo pele o ka di araba.
- Šomiša polelo ya maleba ye e hlwekilego.
- Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
- Karabo ya potšišo ye nngwe le ye nngwe e thongwe letlakaleng la yona.

KAROLO YA A

TEKATLHAOLOGANYO

POTŠIŠO 1

Bala ditemana tšeo di latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

PHEPO YA BANA KE MAIKARABELO A BOHLE

Monwana wa Mokgekolo Moyalepelo o lapile go kokota mojakong wa badirelaleago ge a kgopela thušo ya mašelang go fepa ditlogolo. Ke Labone mo motseng wa Potlatlala ka Mpumalanga. Ka bjako go tšwelela sehlophana sa bašemanyana **ba go diša dipudi**. Ba bonagala ba hubaka ge ba boela gae go tšwa seko long. Ba bararo ba bona ba tepogela lapeng la mokgekolo Moyalepelo. Go fihleng ga bona ke go lahla dibuka, ka go itlhaganela ba hlobola diaporo tša sekolo ba apara tša gae tša mankeretla. Bašemane ba bararo ba itokišetša go ya lefelong la go lahlela ditlakala e lego letlala la motse woo. Magareng ga ditlakala tše go na le tšeo di tlogago di tanya šedi e lego mafofa, dihlogwana tša dikgogo, malana gammogole dikgogwana tšeo di sa feletšego, tšeo di lahlwego go tšwa Fektering ya go hlaba dikgogo.

Go bonagalabaagi ba moo ba bile ba tseba letšatši leo lori ya go lahla ditlakala e tlogo ka lona. Ba atiša go e bona ge e tšholla ditlakala. Mahlatse ke ge o ka fihla ka pela, o tla hwetša dikarolwana tša dikgogo tše di kaonekaone. Ge o ka ba kolobe ya lešalamorago, o tlo humana e le semphetekegofete. Mmalo! Lefelo le gape le swana le mo go bapalelwago papadi ya *wrestling*. Bana ba lwela dinama tša mabodi, dintšhi tše ditlala tša go nona le monkgo wa go tlabatlabiša dibete ga se tšeo di tshweryago bao ba bakago dinamanatšeo o ka rego ke balwi ba ka mosakong. Mongwe wa ditlogolo tša Moyalepelo o ile a robega letsogo tlhakatlhakanong yeo. Ge dikarolwana tše di sena go topša, di lokelwa ka mekotleng, ge batopi ba kgotsofetše, ba tla tloga lefelong leo ka o tee ka o tee.

Mokgekolo Moyalepelo ke mmagobana ba bararo ebile ga a šome, ga a hwetše le mphiwafela. O dula le ditlogolo tše tlhano. Ba bararo ba bona ba thomile bošuwana bja bona mengwageng ye meraro ya go feta. Mmagobona o hlokošetše ka seo se bitšwago malwetšia matšatši a. Ba babedi ba dula le yena ka lebaka la gore mmagobona **o bakwa le badimo**. Ge yo mongwe wa ditlogolo a nyakana le dieta, Moyalepelo, wa mengwaga ye masometshela, o hlaloša gore ga a rate ge ditlogolo di topelela mabodi letlaleng, efela ga go na seo a ka se dirago go thibela mokgwa wo. O hlaloša gore ba bolawa ke tlala. O re ga a tsebe gore a hlalošetše badirelaleago bjang pele ba mo kwešiša? O a dumela gore dinama tše di bodilego e ka ba mpholo go bona. Efela o tla fepa ditlogolo ka eng ntle le mabodi ao ba a topelelago? Ge o re o lebelela mokgekolo yo, letlalo la gagwe le a phadima, diatla le melomo di omeletše e bile di a palega. Ruri o tloga a bontšha dika tša bolwetši bja tlhakgama. O fela a megokgo iphumola megokgo ge a hlaloša seemo sa ka lapeng la gagwe. O re ke setlogolo se tee fela seo se humanago tšhelete ya go tšwa mmušong ya phepo. Tšhelete yeo e ba thuša go reka lesaka la bupi fela. Mokgekolo o hlaloša bjalo, ba dutše sebešong moo pitša ya maoto a mararo e šutšago. “Re reka bupi fela, ge e le sešebo, re šetše re re teng ga go fahlwe, wona mabodi a, a lokile.

Go ya ka molao mokgekolo Moyalepelo o swanelwa ke go humana mphiwafela. Seo ga se kgonege ka lebaka la gore letšatši la gagwe la matswalo leo le tšwelelago mo pukwaneng ya boitsebišo ya kgale ga le swane le le tšwelelago pukwaneng ya boitsebišo ye mpsha. Ya kgale e laetša gore o belegwe ka 1943 mola ye mpshae laetša 1949. O lekile tekano ya mengwaga ye meraro ya go feta go hlaloša phošo ye, efela **ga go nko ye e tšwago lemina**. Phošo ye e fokotša kgonagala ya gagwe ya go hwetša mphiwafela ka mengwaga ye tshela. Ke nnete gore moroto wa tšhiwana o elela le leeto.

O ile a leka go ya go modirelaleago go kgopelela ditlogolo tša gagwe tšhelete ya phepo ntle le katlego. Phetolo ye e tšwago go modirelaleago ke ya gore Moyalepelo o swanetše go kgonthiša gore batlogolo ba gagwe ke ditšhiololo esego ditšhiwana fela. O swanetše go yo nyaka tatago ditlogolo gore e be yena a tlogo lefela tšhelete ya phepo. Ba hlaloša gore Moyalepelo a ka se kgone go ngwadišwa bjalo ka mohlakomedi wa ditlogolo tša gagwe ntle le kgonthišišo ya gore batswadi ka babedi ba hlokošetše. Bothata bja Moyalepelo ke gore yenaga se nke a bona mokgonyana yoo wa gagwe wa phoko le mokgoši ka mahlo, ke kgale **a tsene ka mongawa seloko**. Go ya ka badirelaleago, disetifikeiti tša matswalo le sa mmagobona sa go laetša gore o ile moletemo hlaelathupa gammogo le boikano go tšwa maphodiseng (*Afidaviti*) go laetša gore Moyalepelo ke yena mohlakomedi wa bana legore ga a tsebe gore tatago bana ba o kae, ga di thuše go rarolla mathata a gagwe.

Bangwadi ba kuranta ya *The star* ba ithaopile go felegetša Moyalepelo dikantorong ša badirelaleago ba motse woo ka ge kgwedi ya Oktoto e le kgwedi ya mmušo ya go kwalakwatša kaonafalo ya ditirelo lekaleng leo.

Ge ba tsena ka kantorong, le ge ba ile badumediša modirelaleago yo ba mo hweditšego, yena o ile a se buše madume ao ka ge a be a lemogile gore Moyalepelo o tšwa go bega phapano ya bona go batho ba bangwe. Ge a **rokolla molomo** a re: “Ke le thuša ka eng?” Moyalepelo a thoma go hlaloša ditaba tšeo a lekilego go mo hlalošetša mengwageng ye meraro ya go feta. Re rile re sa theeditše tlhalošo ya Moyalepelo, gwa lla mogala. Modirelaleago a o topa. Re ile ra tšidifala ka moo a ilego a fetola mogala woo, O ile a re: “Ke tsebile gore ke wena. Ke kwele le mading ge founu ye e lla gore ke wena. Eng! Ke tselengya go tla kgorong ya tsheko ya bana. Ntle le go re hlalošetša goba gona go kgopela tshwarelo, modirelaleago o ile a tšwa. Re lekile go mmotšiša gore o ya kae le gore o tla boa neng efela a se re fetole, a sobelela. Morago ga diiri tše tharo o ile a boa. Ga se go re thuše selo ka ge phetolo e bile yona yela Moyalepelo a e tsebago.

Boraditaba ba rile go lahla Moyalepelo ga gagwe, ba leba lekaleng la tša leago leo le okametšego motsaneng wo wa Potlatlala. Seboleledi sa MEC se ile sa re: “Go bothata go fa Moyalepelo tšhelete ya phepo re sena e bohlatse bjagore tatagobona o hlokošetše. Tšhelete ya phepo ya bana e fiwa ditšhiololo e sego ditšhiwana.”

(E fetoletšwe go tšwa go The star: 31 Oktobere 2003)

- 1.1 Na motho yo a swerwego ke bolwetši bja tlhakgama o lebelelega bjang? (3)
- 1.2 Hlaloša mebolelwana yeo e ntshofaditšwego. (5)
- 1.3 Bolwetši bja AIDS bo ka tšewa bjalo ka bjo bongwe bja malwetši a matšatši a. Na motho a ka dira eng go itšhireletša bolwetšing bjo. (3)
- 1.4 Segagešo se re: **Moroto wa tšhiwana o rarela le leoto**. Kgonthišiša bonnete bja seema se ka go tšweletša mathata a mararo ao Moyalepelo a nago nao. (3)
- 1.5 Re hlalošetše gore ke ka lebaka la eng Moyalepelo a palelwa ke go hwetša mphiwafela. (2)
- 1.6 Modireleleago yo a hlalošwago ka godimo, ga a na botho. Tsopola ditiro tše THARO tše di thekgago kgopolo ye. (3)
- 1.7 Tsopola lefoko leo le nago le sekapolelo sa potsišorethoriki. (1)
- 1.8 Tšweletša phapano magareng a tšhiwana le tšhiololo. (2)
- 1.9 Naa Moyalepelo ka go roma ditlogolo tša gagwe go yo topelela dinama tša mabodi, ke tokelo efe ya bana yeo a e gatakago? (1)
- 1.10 Ke eng seo se hlohleleditšego bangwadi / boraditaba go felegetša Moyalepelo dikantorong tša badirelaleago? (1)
- 1.11 Kgato ye ya fektori ya go lahlela ditlakala tša yona kgauswi le motse wa Potlatlala e gataka tokelo efe ya baagi ba mo? (1)
- 1.12 Kotsi yeo e ka hlolwago ke go topelela mo letlaleng ke efe? (1)
- 1.13 Na ke kgato efe yeo e bego e ka tšewa ke Moyalepelo go efoga go romela ditlogolo letlaleng? (1)
- 1.14 Ge nkabe o le MEC wa tša leago wa Mpumalanga, o be o tla dira eng ka bothata bja Potlatlala? (3)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: [30]

KAROLO YA B

KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

Akaretša temana tše di latelago ka TEMANAYA METHALADI YE TSHELA, moo wo mongwe le wo mongwe o tšweletšago kgopolo ya go laetša **mathata ao tlhomo ya dihostele e ka a tlišago go baagi ba tikologo.**

TLHOMO YA DIHOSTELE MAFELONG A MEEPO

Dihostele go tloga kgale, ke tlhobaboroko metseng yeo di agilwego go yona. Di hloa mathata a mantši go feta ao di thušago go a rarolla. Go ya ka badudi ba tšona, di ba phuthile ba na le mo ba fihlago hlogo gona. Bašomi gantši ga ba rate go aga metse mo ditoropong. Se ba se nyakago ke mošomo le bodulo fela mola nako le nako ba fela ba eya fao ba go bitšago gae, mo ba agilego dintlole malapa gona.

Go ya ka baagi ba tikologo goba metse yeo dihostele di agilwego gona, di fetoga lerumo le bohloko. Badudi ba tšona ba latofatšwa ka go tšeela baagi mešomo. Go ngongoregwa ka gore ba tliša ditšo tše dintšintši tšeo ba sego ba di tšwaela. Matšatši ao ba ikhuditšego, go na le gore ba ye magae, ba tla dula ka dihlophahlophana go ya ka merafe, ba thome ba re ba tšea mahlo a šhipa, ba feleletše ka go tšea tšhipa ka moka ga yona. Seo se latelago e tla ba dintwa tšeo di kekelago go baagi. Ba bangwe ba ka thoma kgwebo ya thekišo ya diokobatši, tšeo bareki le barekiši ba tšona e ka bago bafsa ba tikologo ya motse. Ka go dira seo ba oketša maitshwara a mabe mo tikologong ye ba lego go yona. Ba bangwe ba na le mokgwa wa go pha makgarebe goba basadi ba motse gomme seo se ka thuba malapa le go kgaoganya baratani, le go kweša bao ba amegago bohloko. Bohloko bja mohutawoo bo ka tliša kgatelelo ya monagano go batho bao ba amegago. Ka lebaka la go rua batho ba bantši ba go fapana, dihostele e ka ba mothopo wa phatlalatšo ya malwešiši a matšatši a a go re feletša setšhaba.

Ge monna wa lapa a dula kgole le ga gagwe, bana ba hloka motho yo ba ka ikamanyago le yena kudu ge ba sa ntše ba gola. Tatagobona o fetogile mofeta – katsela yo a tlogo fela ka go ba fa dijo e sego lerato le tlhokomelo ya botswadi.

Botsebotse, go agwa ga dihostele ga go sa le ka molaong. Mmušo o fedišitše go hlongwa ga dihostele gomme lebaleng le o swaragane le go fetola dihostele tšeo di lego gona go ba magae fao banna le basadi gammogo le bana ba kago dulammogo.

(E noloḡaditšwe go tšwa go Seipone: Diphete Bopape)

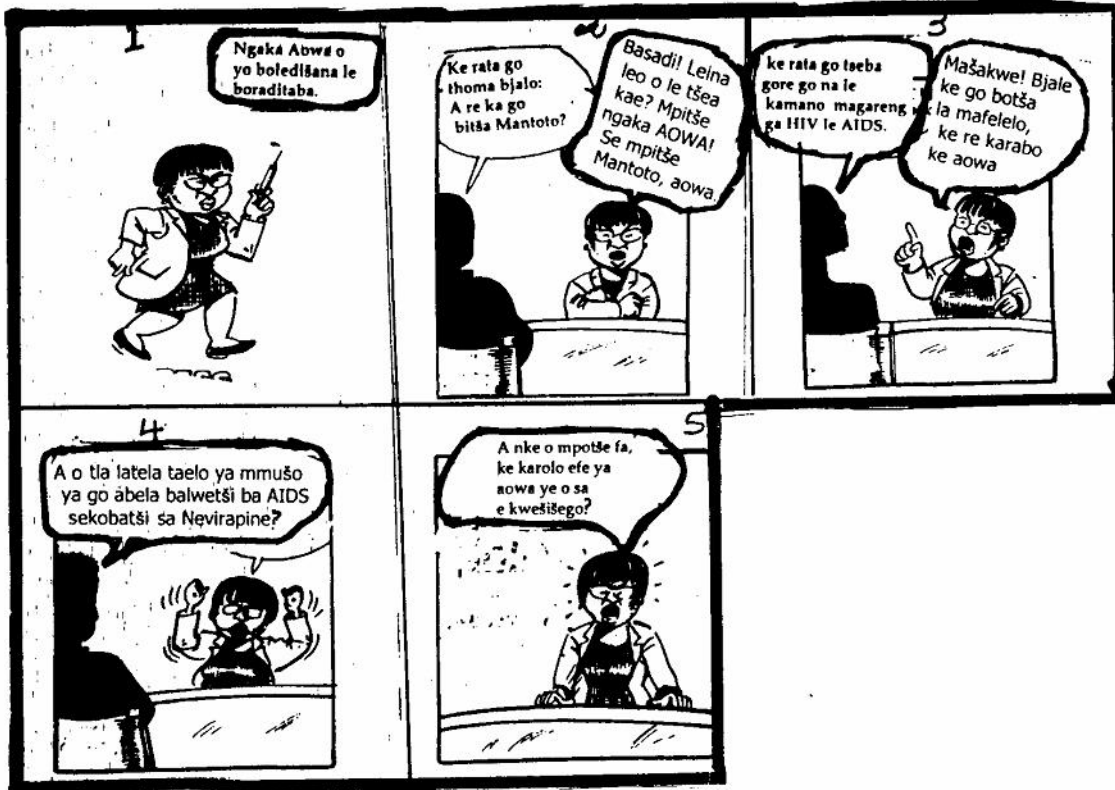
PALOMOKA YA KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C

THUTAPOLELO

POTŠIŠO 3

Lebelela seswantšho se se latelago o be o bale poledišano gore o tle o kgone go araba dipotšišo.



3.1 Tsopola sekafoko moo lentšu le **Aowa** le šomilego bjalo ka:

3.1.1 Leina la motho

(1)

3.1.2 Lelahlelwa la kganetšo

(1)

3.2 Hlaola dikafoko tšeo di laetšago medirišo ye e latelago

3.2.1 Modirišokgopelo

3.2.2 Modirišopego

3.2.3 Modirišotaelo

3.2.4 Modirišokgonagalo

1 x 4 = (4)

3.3 Tliša dikafoko tša ka godimo ka kganetšo

(4)

[10]

POTŠIŠO 4

Bala temana ye e latelago gomme o tsebe go fetola dipotšišo.

Banna ba gorogile maabane manthapama. Ba begile gore ba sepetše gabotse leetong la bona. Ba be ba lapile kudu ge ba goroga. Re tla ya gae gosasa go yo ba bona. Re dula le bona motseng o tee efela ba dula kgole le rena. Go goroga ga bona ba go begile gantši kua kgorong. Taba yeo e kwagetše ka kudu. Ke kwele le ka ba bangwe ba bona bao ba tsomago ka dimpša.

Mahlathi ke mantšu ao a hlathago madiri, a bile a na le mokgwa wa go fetola dipotšišo. Ngwalolla go tšwa temaneng mantšu ao a fetolago potšišo ya:

4.1 Kae? (A mane) (4)

4.2 Neng? (A mararo) (3)

4.3 Bjang: (A mararo) (3)

[10]

POTŠIŠO 5

Bala temana ye e latelago ka šedi gore o tle o arabe dipotšišo.

Morutiši o šetše a ngwala letlapeng ge bana ba ntše ba raloka. Barutiši ba bangwe ba hlwa ba diša bana ge ba itšhidulla gore ba se gbale. Ge sekolo se tšwile bana ba rata go bapala pele ba eyagae. Sekolo se tla bulwa gosasa ka iii ya bošupa.

5.1 Hlaola dihlophantšu tše di nago le mathuši o be o a thalele. (5)

5.2 Šomiša mathuši a ka godimo mafokong bjalo ka madiri mo mafokong a gago a go kwagala. (5)

[10]

POTŠIŠO 6

Bala temana ye e latelago ka šedi gore o tle o arabe dipotšišo.

Motseng wa Mapatšakeng go rena manyami ka ge bontši bja badudi e le badiidi. Bontši bja batho moo ba apara diaparo tša mankgeretla. Gona mo motseng go na le mosadi wa sethakga wa seroto, yo a tsogelago mašemong a swere letšepe. Yena o bile mašoto ngwageng wa go feta ka ge a burne mabele a mantši. O tloga a hutša gore o tla buna mabele a mantši ngwageng wo o tlogo. Batho ba motse wo ba tloga ba nyatša molao wa kgoši. Ba re go nyatša moo go dirwa ke ge go na le mašoboro a mantši.

6.1 Ngwalolla dikafoko moo go tšona go nago le mantšu a a ngwadilwego ka boso, o re legatong la mantšu a a ntshofaditšwego o šomiše a mangwe a go ba le tlhalošo ye e swanago le ona (Mahlalosagotee). (5)

6.2 Ngwala lelatodi la lentšu le lengwe le le lengwe la ao a thaletšwego. (5)

[10]

POTŠIŠO 7

7.1 Ngwala lentšu le lekaone go ao a thaletšwego.

Sekolong sa gešo ba ile ba hira matšekelane. Mmereko wa gagwe wo mogolo ke go hlokomela diklaserumu. Matitšhere a lemogile gore bana ba rata go šoma ka dihlopha.

7.2 Ngwalolla temana yeo e latelago, o kgethe lentšu le lekaone go ao a lego ka mašakaneng, go dira gore temana ye e kwešišege. 1 x 5 = (5)

Ge (bahlahlobi / batlhahlobi) ba (e tla / etla) dikolong ba swara dibuka le difaele tše (dintši / dintšhi). Ge ba fihla sekolong, barutiši ba bangwe ba ba swara matsogo ka go se tliše mešomo ya bona (kapela / ka pela). Gape barutiši ba rena ba swara baeng (ga botse / gabotse). Motho yo a utswitšego pene ya ka ke tla mo swara tšatši le lengwe. Baeng bao ba tlilego lenyaga ke ba lebetše, efela ke tla ba swara ka moso.

7.3 Tlhaloso ya lentšu le **swara** e šutišitšwe mo temaneng ye e ka godimo. Efa tlhalošo ya lona makgeng a mahlano moo le šomišitšwego. 1 x 5 = (5)

7.4 Ngwala mantšu ao a nepagetšego sebakeng sa ao a thaletšwego. 1 x 5 = (5)

Mogwera wa ka o le a nromela karata go ntebogiša ka leišibulo la ka. Leseana la ka le fepiwa ka lebese. Leina la lona ke Selelo. Ge baagišani ba tlo mobana, ba mo fa dimfo tša Mohutahuta.

1x5= (5)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: [60]

PALOMOKA: 100